

er-Rahbiyye üzerine kaleme alınan şerhlerin çoğunluğu Şâfiî mezhebine ait olmakla birlikte içlerinde Mâlikî, Hanefî ve Hanbelî mezhebine mensup âlimlerin yazdığı şerhler de mevcuttur. Bunlardan matbu olanların başlıcaları şunlardır: 1. Sibtü'l-Mardîni, *Şerhu'r-Rahbiyye* (Atıyye el-Kahvetî'nin hâşiyesiyle birlikte, Bulak 1284; Kahire 1315; nşr. Kemal Yûsuf el-Hût, Beyrut 1409/1989; nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ, Dimaşk 1408/1988). Bu şerhe yazılan pek çok hâşiyeden Muhammed b. Ömer el-Bakârî'ninki en çok bilinenidir (Bulak 1284; Kahire 1277, 1298, 1303, 1304, 1305, 1310; nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ, Dimaşk 1408/1988). 2. Abdullah b. Muhammed eş-Şinşevrî, *el-Fevâ'idü's-Şinşevriyye fî Şerhi'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye*. Eserin en yaygın şerhi olup pek çok hâşiyesi arasında Bâcûrî'ninki öne çıkmaktadır (bk. ŞİNŞEVİRİ). 3. İbn Galbûn el-Misrâfî, *Tuḥfetü'l-iḥvânî'l-behiyye 'ale'l-Muḳaddimeti'r-Rahbiyye* (nşr. es-Sâih Ali Hüseyin, Trablus 1399). 4. Ebû Bekir b. Ahmed es-Sebtî, *Şerhu'r-Rahbiyye* (Şinşevrî'nin *Fetḫu'l-ḳarîbî'l-müci'b* adlı eserinin kenarında, Kahire 1345). Bunlardan başka Cemâled-din el-İsnevî, Muhammed b. İbrâhim es-Sellâmî, Celâleddin es-Süyûtî'nin şerhleri anılabılır.

el-Manzûmetü'r-Rahbiyye'yi İbnü'l-Hâim *et-Tuḥfetü'l-(en-Nefeḫâtü'l-)'ḳudsîyye fî'ḫiṣṣâri'r-Rahbiyye* adıyla ihtisar etmiş; bunu Zekeriyâ el-Ensârî (*el-Fethâtü'l-insiyye*), Sibtü'l-Mardîni (*el-Lüm'atü's-Şemsiyye*), Bedreddin Muhammed b. Muhammed el-Kerecî el-Bekrî (*el-Levâmî'u'l-Bedriyye*), Mahmûd b. Ali el-Bikâî el-Gazî (*el-Minḫatü'l-Bikâ'iyye*) ve Burhâned-din İbn Ebû Şerîf şerhetmiştir. Eser üzerine ayrıca İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin *Muḫtaşarı'r-Rahbiyye* adlı bir çalışması vardır.

er-Rahbiyye'ye dair son dönemde yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Muhammed Şeybe el-Hamed el-Fakî, *Teysîrû'l-mesâ'ili'l-faraziyye bi-şerhi'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye* (Kahire 1366/1946); Faysal b. Abdülazîz Âlû Mübârek, *es-Sebketü'z-Zehabiyye 'ale'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye* (Kahire 1379/1959); Muhammed Sa'd b. Abdullah er-Rabâtî, *el-Ḳalâ'idü'z-Zehabiyye bi-Şerhi'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye* (Kahire 1381/1961); Ali Abduh Yahyâ eş-Şeref, *el-Le'âli'l-fıḳḳiyye 'alâ metni'r-Rahbiyye* (San'a 1419; Dimaşk 1998); Muhammed Necîb Hayyâta, *er-Ravzatü'l-behiyye 'alâ metni'r-Rahbiyye* (Halep 1411/1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 35; Sübkî, *Ṭabakât*, VI, 156; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 17; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1211, 1246-1247; Ceberî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, Beyrut, ts., I, 339, 446; Serkis, *Mu'cem*, I, 574, 928; Brockelmann, *GAL*, I, 490-491; *Suppl.*, I, 675-676; II, 155; *İāḫu'l-meknûn*, II, 414; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 99; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 166; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elliḫin*, XI, 47; Ahmet Özel, *Hanefî Fıḫh Âlimleri*, Ankara 2006, s. 188-189.

MURTEZA BEDİR

RAHİBE

(bk. RUHBAN).

RAHİM

(bk. RAHMÂN).

RAHİMEHULLAH

(رحمته الله)

Sahâbeden sonraki âlimler için kullanılan dua cümlesi.

İmlâ meclislerinde hadis yazılırken veya müzakere edilirken sahâbeden sonraki âlimlerden birinin adı geçtiğinde **rahimehullâh** (Allah ona rahmet / merhamet etsin) demek müstehap ve mendup görülmüştür (Şemseddin es-Sehâvî, III, 259). Bu dua bazan "rahmetullâhi aleyh" şeklinde de kullanılmıştır. Kur'an'daki, "Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde iman edenlere karşı çok bırakmal Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin" meâlindeki âyet (el-Ḥaşr 59/10) Selef hakkında rahmet okumanın delili kabul edilmiştir (Cemâleddin el-Kâsımî, XVI, 104). Rahmet kelimesi Allah'a nisbet edildiğinde kula nîmet vermesi ve ona lutufta bulunması anlamına gelmekte olup (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rḫm" md.) dua cümlesi olarak Kur'an-ı Kerim'de geçmemekte, fakat hadislerde çokça kullanılmaktadır. Hz. Peygamber'in, "Allah bize ve Mûsâ peygambere rahmet etsin" şeklindeki duası (Müslim, "Fezâ'il", 172) bu örneklerden biridir (ayrıca bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "rḫm" md.).

"Rahimehullah" duası, yaklaşık IV. (X.) yüzyıla kadar sadece vefat edenler için değil yaşayanlar için de kullanılmıştır. Ahmed b. Mehdi'nin Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm ile konuşmaya başlarken ona, "Ey Ebû Ubeyd! Allah sana rahmet etsin" diye hi-

tap ettiği, muhaddislerin de birbirlerine, "Allah bize ve size rahmet etsin, bizi ve sizi bağışlasın" diye dua ettikleri (Sem'ânî, s. 101, 149) bilinmektedir. Hz. Peygamber'in, "Allahım! Başlarını kazıtarak ihramdan çıkanlara rahmet et" demesi (Buhârî, "Ḥac", 127; Müslim, "Ḥac", 317; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 79) yaşayanların birbirine bu şekilde dua etmesinin delili sayılmıştır.

İmlâ meclisinde hocanın söylediklerini başkalarına nakleden talebe derse giriş faslını bitirdikten sonra hadis yazdıran hocaya dönerek, "Allah sana rahmet etsin, hangi hocalardan hadis rivayet edeceksin?" diyerek hadis dersini başlatır (Nevevî, s. 169). Yahyâ b. Eksem kadılık, başkadılık, vezirlik görevlerinde bulunduğunu, fakat talebenin, "Allah sana rahmet etsin, hangi hocalardan hadis rivayet edeceksin?" sözü kadar hiçbir şeyin kendisini sevindirmediğini söylemiştir (Hatîb el-Bağdâdî, II, 71). Abbâsî halifeleri Me'mûn ve Mansûr'un da hadis rivayet ederek bu duayı almayı çok istedikleri ve bunun özlemini duydukları nakledilmiştir (Şemseddin es-Sehâvî, III, 257-258).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-aḫlâḳi'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 71; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstîmlâ'* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 101, 103, 149; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadis* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 242-243; Nevevî, *İrşâdü'tṭullâbi'l-ḫaḳâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1408/1988, s. 145, 169; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muḡiş* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, III, 73-74, 256-259; Cemâleddin el-Kâsımî, *Tefstrü'l-Ḳâsımî: Meḫâsinü'l-te'vil* (nşr. M. Fuâd Abdülbâki), Kahire 1376/1957, XVI, 104.

ERDİNÇ AHATLI

RAHİP

(bk. RUHBAN).

RAHLE

(الرحلة)

Genelde diz çökerek veya bağdaş kurarak önüne oturulup üzerinde kitap okunan açılır kapanır yahut üzerinde yazı da yazılabilen düz tabanlı, sabit ayaklı (ders rahlesi) şekillerde yapılan küçük bir kürsü, masa türüdür. Daha çok Kur'an'ı yerden yüksek tutarak gereken saygıyı göstermek ve başlangıçta çok ağır olan mushaf-ları rahat okuyabilmek ihtiyacından doğmuştur. **Rahle** isminin binek hayvanlarının semer / eyeri için Arapça'da kullanılan **rahl / rahal** kelimesinden geldiği sanılmak-

tadır. Arapça kaynaklarda açılır kapanır rahlelere genellikle **kürsî**, **kürsiyyü'l-mushaf**, üzeri düz ders rahlelerine ise **mindade** (المنضدة) veya **minassa** (المنصة) denildiği görülmektedir.

Rahleye dair en eski rivayet Ömer b. Abdülazîz'le (ö. 101/720) ilgilidir. Halife, mevlâsı Müzâhim'e bir rahle (veya "ricl", İbn Sa'd, V, 366; krş. İbn Asâkir, XLV, 219) satın almasını söylemiş, onun bu siparişi beytülmal'e ait bir tahtadan bizzat yapması üzerine de fiyatını tesbit ettirip değer biçilen yarım dinar yerine hazineye 2 dinar ödenmesini istemiştir (a.g.e., a.y.). Batı'da 800-810 yıllarına tarihlenen bir resimde Saint Matthieu'nun (Matta) sandalyede otururken önündeki tek ayaklı, eğik tablalı rahle benzeri yüksek bir sehpa da İncil'ini yazarken tasvir edildiği görülmektedir (Janson, I, 295, lv. 386).

Rahle denilince ilk akla gelen, tek parça kalın bir tahtadan dişli-geçme olarak yapılmış iki kanatlı, açılır kapanır (X şeklinde) tiplerdir. Bunlar abanoz, pelesenek, meşe, şimşir, ceviz, karaağaç ve kiraz gibi dayanıklı sert ağaçlardan, 4-4,5 cm. kalınlığında bir tahtanın menteşe vazifesi gören geçme dişlerin oyulacağı yere kadar (genellikle 1/3) ortadan ikiye biçilmesi ve dişlerin oyularak kanatların belli bir açıdan fazla açılmayacak derecede (yaklaşık 110°) çapraz duracak şekilde tesbit edilmesi suretiyle meydana getirilir. Safedî, "kürsiyyü'n-nesh" dediği rahlelerin kanatlarının birbirine geçen dişlerinden bahsederken onları, İskenderiyeli şair Ebû Mansûr Zâfir b. Kâsım el-Haddâd'ın ayrılık zamanı sevgillerin parmak parmağa kenetlenmiş ellerine benzettir (el-Vâfi, XVI, 526-527). Ayak kısmının olduğu gibi bırakılıp çeşitli tek-

niklerle süslenmiş veya mihrap yahut kemer şeklinde oyularak ağır ağaçlardan yapılan rahlelerin hafifletildiği görülmektedir.

Tasvirî sanatlarda XIII. yüzyıl Bağdat okulundan itibaren ortaya çıkan (Janson, I, 277) açılır kapanır tip rahlelerin bugüne gelen en eski örnekleri yine XIII. yüzyıla aittir ve Anadolu Selçuklu yapısıdır. Bunlardan İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde muhafaza edilen (Envanter nr. 247), 66 x 29 cm. boyutlarında ceviz bir rahleinin üst tezyinat panolarının bordüründeki derin oyma sülüs kitâbede Ebû'l-Feth Keykâvus b. Keyhusrev Burhân adı geçmektedir (I. veya II. Keykâvus olduğu konusu tartışmalıdır). Ortalardaki kareler içinde birbirini tamamlayan dua cümleleri yer alır. Mihrap oymalı ayak panolarında üst üste yerleştirilmiş palmet motiflerinin iki yanına eğri kesim ve yuvarlak derin oyma tekniğiyle işlenen düğmeli rûmîler yerleştirilmiştir (Çulpan, lv. I, rs. I, A-B). Selçuklu Veziri Sâhib Ata tarafından 678'de (1279) Mevlânâ Dergâhı'na vakfedildiği anlaşılan ve halen Konya Mevlânâ Müzesi'nde bulunan rahleinin (Envanter nr. 332) mihrap şeklindeki oyuğu kısmen kafes işi ve eğri kesim düğmeli rûmî, palmet ve kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir. Alt panoların üst kısmında bir kitâbe şeridi yer alır. Bu rahleinin en önemli özelliği üst panonun iç kısmına lakeyle yapılan, ortada çift başlı kartal ve kenarlarda aslan motiflerinin oluşturduğu hükümdarlık arması görünümündeki süslemelerdir (Çulpan, lv. 2, rs. 2, 2A; Riefstahl, s. 361-373).

Osmanlı döneminde rahleler oyma ve kafes işi (ajur) teknikleri yanında sedef, fildişi, mors dişi, bağa, kemik, kıymetli maden veya farklı renkte ahşap gibi malzemelerle yapılan kakma ve mozaik şek-

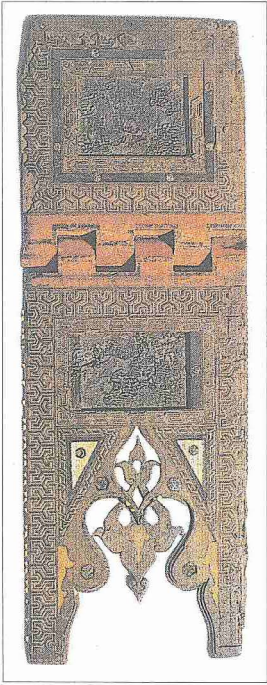
Changir Albümü'nde yer alan bir minyatürde açılır kapanır bir rahleinin yapısını gösteren detay (Washington Freer Gallery of Art, D. C. nr. 54.116)

linde sedef ve bağa kaplamalarla da süslenmiştir. Kafes işi tekniği uygulanmış açılır kapanır bir örnek XVII. yüzyıl başlarına ait olup İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndedir (Envanter nr. 104). Ayaklarının arası geniş bir dikdörtgen şeklinde tamamen oyulan rahle, zencirek motifli bordürlerin içinde on iki köşeli yıldızların merkez oluşturduğu kafes işi geometrik süslemelerle bezenmiştir (Çulpan, lv. 23, rs. 17). Osmanlı açılır kapanır rahleleri içinde kaplama tekniğinde geometrik motiflerle süslenmiş rahleler daha çok XVIII. yüzyıl ve sonrasına aittir. Bunlardan Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde yer alan örnek (Envanter nr. 78) ince bir sedef ve bağa işçiliğine sahiptir (a.g.e., lv. 27). Tanzimat sonrasındaki Batı tarzı tezyinat rahlelerinde de görülür. Topkapı Sarayı Müzesi Şehzadeler Dairesi'nde mevcut (Envanter nr. 8/496), XIX. yüzyıla ait dört ayaklı ders rahlesi şeklinde olan fakat üzerinde, yazı yazmaya imkân vermeyen açılmış kitap görünümünde sabit bir kitap koyma yeri bulunan bir rahleinin üst yüzü kadife kaplıdır. Bu kadife kaplama, sırmayla işlenen dal ve çiçekler ortasında karşılıklı Abdülmecid tuğralarıyla tezyin edilmiştir (a.g.e., lv. 34, rs. 37). Osmanlı rahlelerinin şeklen buna benzeyen, ancak üzerindeki kitap koyma yerinin açılır kapanır biçiminde ortadan menteşeli olması sebebiyle altlarındaki dayanakların katlanarak kanatların özel yuvalarına yatırıldığı, böylece üst

Çeşitli rahle örnekleri (İstanbul Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi)

Hâtemkârfî
rahle
(Bursa
Türk ve İslâm
Eserleri
Müzesi,
Envanter,
nr. 2290)

yüzeyin yazı yazmaya elverişli hale getirildiği bir de karma tipi bulunmaktadır (a.g.e., lv. 28, rs. 27, lv. 57, rs. 73).

Mısır'da görülen bir rahle tipi de vâiz kürsüsü ile birlikte onun bir bölümü olarak yapılanlardır. Bu tiplerde normal bir vâiz kürsüsünün bir yanı vâizin vaaz verirken kitabını koyacağı, battal boy ağır mushafın da konulabileceği büyüklükte "V" şeklinde yapılmış ve bu rahleli kürsüler yapıldıkları asrın üslûbuna uygun biçimde tezyin edilmiştir (a.g.e., lv. 59-60, rs. 77-80; Hasan Abdülvehhâb, I, 227, 228; II, 110, lv. 165).

Semerkant'ta eskiden Bibî Hanım Camii'nin içinde iken binanın bir kısmının yıkılmasıyla dışında kalan taştan yapılmış büyük ve sabit rahle çok ilgi çekici bir mimari eser niteliğindedir (Lentz – Lowry, s. 87, figür 26). Parke taş döşeli yüksekçe bir platformun ortasında dokuz kare prizma mermer ayağa oturtulmuş, 2,30 x 2 m. boyutlarındaki mermer bir tabla üzerine yatık vaziyette karşılıklı yerleştirilen iki mermer dik üçgen prizmanın kitap koyma yerini teşkil ettiği rahle bilinen en büyük rahledir. Tablanın kenarları fazla derin olmayan mukarnaslarla, kitap koyma yerinin dik yüzleri kitap cilt kapağı görünümünde süslemelerle ve kenarları yazı kuşaklarıyla kaplanmıştır. Üzerine konulan mushafın ancak ayakta okunmasına imkân veren rahle, yazılardan anlaşıldığına göre Tirmurlu Hükümdarı Uluğ Bey (1447-1449) tarafından o yıllarda yazılmış çok büyük

bir mushafı tâzim için özel olarak yaptırılmıştır (a.g.e., s. 84).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 366; İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* (Amrî), XLV, 219; Safedî, *el-Vâfi*, XVI, 526-527; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatib), X, 386; Abdülvehhâb b. Ahmed eş-Şarâni, *Levâkihu'l-envâri'l-kudsiyye fi beyâni'l-'uhûdi'l-Muhammediyye*, Kahire 1393/1973, s. 50; Nureddin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, s. 190; L. A. Mayer, *Islamic Woodcarvers and Their Works*, Geneva 1958, s. 24; Cevdet Çulpan, *Rahleler*, İstanbul 1968, s. XVI, XVII, 1 vd., 4 vd., 26 vd., 60, lv. 1, 2, 2A, 3, 4, 4A, 5, 16-27, 28, 34, 37, 38, 57, 59-60, 79, 80, 81; T. W. Lentz – G. D. Lowry, *Timur and the Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century*, Los Angeles 1989, s. 47, 84, 85, 87; Hasan Abdülvehhâb, *Târîhu'l-mesâcidi'l-eseriyeye fi'l-Kâhire*, Kahire 1993, I, 227, 228; II, 110, lv. 165; Talip Zeki Şenyurt, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki Kâkmalî Rahleler* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 3, 6, 18 vd., 36 vd.; H. W. Janson, *History of Art*, New York 1995, I, 277, 295, lv. 365, 386; Nazan Ölçer v.dğr., *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, İstanbul 2002, s. 104, 141, 256; "Kürsiyyü'l-muşhaf", *Mevsû'atü'l-hadâreti'l-İslâmiyye*, Kahire 1426/2005, s. 880, 881, 882, 883; R. M. Riefstahl, "A Seljuq Koran Stand with Lacquer-Painted Decoration in the Museum of Konya", *The Art Bulletin*, XV/4, New York 1933, s. 361-373; Şinasi Acar, "Osmanlı Rahleleri", *Antik ve Dekor*, sy. 69, İstanbul 2002, s. 94 vd.; Mehmet Büyükkanga, "Türk-İslâm Sanatında Rahle", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 2, Konya 2006, s. 113 vd.; Pakalın, III, 5.

NEBİ BOZKURT

RAHMÂN (الرحمن)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "merhamet etmek, seveerek ve acıyarak korumak" anlamındaki rahmet (ruhm, merhamet) kökünden türeyen rahmân kelimesi "şefkat ve merhamet eden, acıyan" demektir. Kelimenin kök mânâsında "yufka yürekli olmak, acımak, birinin üzüntüsüne ortak olmak" gibi beşerî-duygusal unsurlar bulunduğundan Allah'a nisbet edildiğinde "sonsuz merhametle lutf ve ihsanda bulunan" şeklinde anlam verilmiştir (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rhm" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rhm" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "rhm" md.). Bazı lugat âlimleri rahmân kelimesinin İbrânice olduğunu ileri sürmüş, ayrıca Câhiliye döneminde tevhid inancı çerçevesinde kullanılımasının Yahudiliğin etkisini gösterdiği iddia edilmiştir (Cevâd Ali, VI, 31, 37-41; Yıldırım, sy. 4 [1980], s. 25-29, 33-40). Fakat âlimlerin büyük çoğunluğu birinci iddiayı reddetmiş, rahîm gibi rahmânın da

"rahmet" kökünden türediğini belirtmiştir (meselâ bk. Fahreddin er-Râzî, s. 164-166). Arapça ile İbrânice arasındaki yakınlık ise bilinen bir husustur. Kelimenin Câhiliye döneminde tevhid inancı çerçevesinde kullanılımasını ise tabii görmelidir, çünkü bütün ilâhî dinler tevhid ilkesinde birleşmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de rahmet kavramı Tevrat'a, Kur'an'a, Hz. Peygamber'e ve insanlara nisbet edilmiştir. Allah'a izâfe edilen rahmet kavramı 119 yerde fiil kalıbında, doksan iki yerde rahmet şeklinde geçmektedir. Rahmân ismi elli yedi, rahîm ismi -Hz. Peygamber'e nisbet edildiği (et-Tevbe 9/128) bir yer hariç- 114 yerde tekrarlanmıştır. Dört âyette "erhamû'r-rahîmîn" (merhamet edenlerin en merhametlisi), iki âyette "hayrû'r-rahîmîn" (merhamet edenlerin en hayırlısı) terkipleri geçmektedir. Rahmân ismi altı âyette rahîm ile birlikte, diğer yerlerde tek başına kullanılmıştır. Rahîm ise yine esmâ-i hüsnâdan olan gafûr, azîz, raûf, tevvâb, ber, vedûd isimleri ve bir yerde rab ismiyle birlikte, üç âyette de müminlerle ilişkili olarak zikredilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "rhm" md.). Bu iki ismin Kur'an'daki kullanılışlarından hareketle rahmânın Allah lafzı gibi zâtî isim yerinde, rahîmin ise sıfat konumunda olduğunu söylemek mümkündür. Rahîmin birlikte geçtiği diğer ilâhî isimler daha çok onun muhtevasını pekiştirmektedir. Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Kur'an'da Allah'a nisbet edilen rahmet kavramının, yer aldığı metin bağlamında iman, İslâm, nübüvvet, Kur'an, mağfiret, cennet gibi mânevî; yağmur, rızık, çeşitli nimetler gibi maddî lutf ve ihsan karşılığında kullanıldığını belirtir (*Nüzhetu'l-a'yûn*, s. 331-334).

Rahmân ve rahîm isimleri İbn Mâce ile Tirmizî'nin rivayet ettikleri esmâ-i hüsnâ listelerinde yer almış ("Du'â", 10; "Da'avât", 82), ayrıca muhtelif hadislerde Allah'a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "rhm" md.). Bir kutsî hadiste Cenâb-ı Hakk'ın, "Ben rahmânım, hısım ve akrabalık da adımdan ayırdığım rahîm kelimesiyle anılmıştır. Akrabalık ilgisini sürdürülen ben de ilgimi devam ettiririm, bu ilgiyi kesenlerden ben de ilgimi keserim" buyurduğu rivayet edilmiştir (*Müsned*, I, 191, 194; Ebû Dâvûd, "Zekât", 45; Tirmizî, "Birr", 9). Abdullah b. Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber'in sohbet meclislerinden kalktığı sırada ashâbı için yaptığı duanın son kısmı şöyledir: "Allahım! Dünya hayatını varlık amacımızın ve ilmî gücümüz-